

Шаджна өмнэс научн цэалгэвр келгэнд оньган өгхмн

Советск - Союзин Коммунистическ партин XXI хург коммунизм тосхлгэна агзу ик төрмүд советск олт амтнэ өмн тэвлэ. Капитализмин үлдиг күүнэ, серлэс авч хайл уга, күч-көлсчнрин коммунистическ серлиг бөдлүл уга эн төрмүдиг дилвэртэгээр күцэдэ болшго.

Урдк, хуучна хамгин хорлтта му үлдлин негнэ — шаджнас үлдсн му авъясмуд болджана. Олт амтн обществени политическ болн культурн бээдл-джиргэлд шунмгыгтар орлицд тиним авъясмуд каршилтан күргнэ, коммунизм тосхлгэнд хаалт болна.

Өдгэ цагин бээдл бурхн-шаджнд иткдг улсин икнхсн урднэ дасн авъясарн, цаадк-нааджинь күцц ухалдж тоолт уга шаджна үлдлэс хагьцл уга йовцхана.

Олт амтн дунд шаджна өмнэс цээлгэврн кэдлмш ясрулхин өркт тедн дунд орчлнэ үүдснэ тускар научн цээлгэвр өргэр делгрүлх кергтэ. Орчлнэ болн обществд гардг олт зүсн йовдлин научн цээлгэдж өглгэн бурхн шаджн угаг олт амтнд тодрхагэр үзүлдж медүлнэ. Нам урднэ шаджнд цергдэ йовсн улсин бийснэ бурхнд иткдг хаджгэр бээснэ тускар келцхэнэ. Улгүрнэ, Михайловск балгэснд мөргүлин гер тогтасн вүн Адрхнэ болн Сталинградск епископ Сергиян нерн деер бичсн «Би юн учрар Чонджиг хайвв» гидг 1959 джилн июнь сарин эклцэр бичсн ил бичгтэн иигдэ келдженэ: «15 джилн туршарт гелнэ нер зүүгээд үүл тачирла, аля-зершгүдлэ болн меклэчирлэ бийэн залгэсан санхнэ зүркм өвднэ. Мана цагт ямаран чигн шаджнд, гер тоод православн шаджнд сүзглгэн эс гидж наукин болн техникин өдгэ цагин күцлгэсиг цур эс меддг, эс гидж орчлнэгин болн обществин делгрлтин зака эс меддг, эс гидж советск зэрм гражданмудин төөрлгэсиг олзлдж, бурхн чигн уга, шум чигн уга гидж медэ бээсн бийнэ зөрц тедниг меклдж бийстэн олз хээцхэдг улс болджана гих ашлврур би ирвв».

Урднэ гелнэ йовсн М. Халюшев 1959 джилн июнь сарин чилгчэр «Би үн келхэр седдженэв» гидг статьядан иигдэ бичлэ: «Коммунистическ парть болн Советск правительств энгин улсиг джиргэлүр көтлдж йовна. Мана колхозмуд күч-көлсчнрт байр, джиргэл авч ирв. Колхозмуд эклдж тогтснэс авч ягэдж өсдэ-өргдэсиг, терүнэс көлтэ олт амтнэ бээдл-джиргэл ягэдж ясрсиг, терүнэ культур бөдлсиг би үзэв.

Цуг эн тоот йовдлмуд Бурхн багш, бурхн уга бээсиг би медвв, олт амтнэ серлиг харнэгьугтар бэрхин өркт юн чигн шаджн гарснн, науч, эрдм герл делгрхд шаджн хаалт болна. Тегэд чигн би 1933 джил хар болдж, шаджнас хагьцад, колхозд орад өрктүл болад арүн чик седклэри көдлдж йовнав. Чикэр, саянэр көдлсн төлэдэн, Цугсоюзин селэнэ эдл-ахун гээхүлд хойр дакдж одвв. буудян культурин бөдэн сэн ургьц авсндэн ВСХВ-н медаляр хойр дакдж ачлэв».

Орчлнэ болн обществд гардг йовдлин тускар научн медр тархалгэн бурхн шаджн угаг олт амтнд медүлхмн болджана. Урднэ бурхн, шаджнд иткдг улс ода орчлнэгин бээдл шиндлдж, научн цээлгэвр, шаджна цээлгэвр хойр хоорндэн эс ирлицжэхиг медцхэдг болдж йовна. Орчлнэ делкэг бурхн үүдэснн гидж шаджн

цээлгэнэ. Науч болхла орчлнэ делкэ оньдин бээггэн тускар цээлгэдж медүлнэ. Газр деер бурхна үдэсн юн гидж цур уга, газр деер бээсн тоот цуг материалн гидж науч медүлнэ. Урднэ бурхн шаджнд иткдэ шүтцхэдг улс Нарн, Сар, Газр болн нань чигн планетсин тускар астрономическ наукин чик цээлгэвринг ода меддэ йовцхана. Орчлнэгин зака медсн наук үлгүрнэ Нар болн Сар хаалгэсиг кес олт джил урдэсн тоолдж диглэд, терүнэ өклх болн төгсх цагиг агчм күртлнэ заадж харгьулна. Энүг ода сургьул эрдмнэ тату улс чигн аргэ уга иткдг болв.

Парти идеологическ бээдл-джиргэлд терүнэ XXI хургин тууджлч шиндврмүд цань уга ик нилчан үзүлджэнэ. Идеологическ халхар парти идейн сургьмджин кэдлмшиг чангьгалгэна тускар, күч-көлсчнрт, дорас өсдэ йовх уйрт коммунистическ сургьмдэ өглгэнэ тускар, күч-көлснд коммунистическ хэлэцтэ болдгар, советск орн-нуттан дурта болдгар, капитализмин му үлдиг амтнэ серлэс авч хайдг, баячудин идеологн ноолдг болдгар олт амтнд сургьмдэ өгхн тускар XXI хург темдгисмн.

Наукин болн техникин күцлгэсиг ил үзэжэх улс меддэ, илгэдж болшго юмн гидж орчлнэ угаг, күүнэ ухан күршго гих юмн угаг меджэцхэнэ. Мана эргнд орчлнэгин зака илгэдж меддэ, теруг олзлдж болсна ашд олт зүсн фабрикэ, заводмуд, төмр хаалгэс, олт зүсн машин, телеграф, радио, самолетмүд, атомн күч олзлгэн күцэдсн болдг.

Кес олт зун джилмүдин эргнд газр десрк ургьмин болн агьурсдин бээдлин талыгдш угагтар күн оньдарулснн. Улгүрнэ кезэнк Греца цур бийн хойрхн сорт альмн ургьд модн бээсн болхла, ода тенд мильгэ гар сорт альмна модн ургьд болв. Укр малин 400 шаху тохм, терүн дотр джилдэн 10 мингэ гар литр үс өгдг тохмта укр күн өксмн. Хөбдин 250 гар тохм, мөрдн 150 гар тохм, нохан 400 шаху тохм ода нарт делкэ деер күн өксн бээнэ.

Эврэннэ күцлгэсэн кевтнэ олт амтнд өгдг советск науч мана өргнд орчлнэгин хүврүлдж оньдарулгэнд берк ик демэн күргв.

Советск номтир болн колхозникүд-дамшачнр Мичуринэ наукиг олзлад урдэсн улм ик ургьц өгдг шин сорт ургьмл болн ик эдл-уш өгдг шин тохм малмуд өскв.

Советск номтир атомн нуувчиг меддэ секэд, терүнэ күчиг төвкнүн бээлгэнэ төлэд олзлдж эв-аргэ кедж гаргьцхав. Төвкнүн бээлгэнд атомн күч олзлгэн күч-көлснэ гаргьлтин чидл икдүлгэнд, техническ болн культурн делгрлгд, олна зөбр элвджүлхд тенгэн уга ик аргэ учраджана.

Орчлнэгин болн обществин тускар научн медр тархалгэн, культурн болн сургьмджин кэдлмш ясрулгэн цуг советск улсин медрлинэ бөдлүлнэ, эннэ тегэд бурхн шаджнд иткдэн уурхднэ теднэ нөкд болна.

Шаджна өмнэс научн цээлгэвр келгэн өргүлнэдж бээдлэ, кеддэ күцэгдэ йовх кэдлмшлэ залгэдата, тодрха болх зөвтэ. Орчлнэ гардг йовдлмудин учр-утхинэ эс меддг улст отьтругтын дун, цаклгэн ягэад болдгнэ, хур цасн ягэад ордгнэ, газр ягэад чичрдгнэ, Сар, Нар ягэад хаадгнэ лексэ умшдэ, күр-күүндвр кедж цээлгэдж өгх кергтэ.

Естественн научн цээлгэврлэ зерглүлдж күмн амтнэ туудж олт амт-

нд бас цээлгэдж өгх кергтэ, юннгад гихлэ шаджн күмн амтнэ туудж оньдин реакционн үлмэггэн үзүлдж йовснн. Шаджна өмнэс научн цээлгэвр келлэри бурхн-шаджнд сүзгидг улсин седкл берткл уга кех кергтэ.

Бурхн шаджнд итклгэн олна кэдлмшт кезэ чигн харшилт болна. Улгүрнэ, нидн джил тэрэ хуралгэна гүрүд болн намрин загэс ангнлгэнд бөлдвр кеджэх цагла Каспийск района бурхн-шаджнд иткдг улс амтиг мөргүлд хурадж. Энүг хурасн бүрдэггачнр дем цуглулад 7000 гар арслнэ олт амтнэс меклдж авч.

1958 джилн август сард Яшкулск районд шаджнд цергдг Кеглтиров «Кировский» совхозин 4-ч ферм деер кэдлмшин цагла амтиг мөргүлд хурадж. Иим йовдл нидн Яшалтинск района «Заветы Ильича» гидг колхозд бас гарснн.

Каспийск поселкд урднэ гелнэ йовсн Харцх Убушаев, Хальмг Базрт бээх урднэ Чөбрэд йовсн Тогмет Манджиев (Учр Дорджиев гидж энуг бас келнэ) бээнэ. Эн хойр хоорндэн залгэдж кэдлцхэнэ. Каспийск поселкд цаган-кесенов гидг күн бө болад шалтгта улс «эмнэд» амт меклэ, харшилтан кургэд йовна. шаджна өмнэс цээлгэврн кэдлмш олт амтн дунд келлэри тиним үлгүрмуд олзлдж кех кергтэ.

Мана олт амтнэ серл, медрл икэр бөдлсн болв чигн, бурхн-шаджнд иткдэ дасн улс заагт шаджна үлмэд амрар ордгнэ бас бээнэ. Тер гөлэд шаджна өмнэс цээлгэвр келгэнэ өргн төрнэ политическ сэн медрлэ улсар дамдэж олт амтн дунд тасрхан уга цээлгэвр келгэн болджана.

Болв эн, ахр цагин эргд, амрар келлх кэдлмш бнш. Олт зүсн янзэгэр тасрхан уга шундэ цээлгэвр кэдлмш кехиг эн некдженэ. Олт дунд политическ кэдлмш, коммунистическ сургьмджин болн культурн кэдлмш сулар кегдг газрт шаджна үндстэ му авъясмуд гаргьгднэ. Тер төлэд олт амтн дунд шаджна өмнэс цээлгэврн кэдлмш келгэн политическ сургьмджин кэдлмшлэ залгэдата.

Шаджна өмнэс научн цээлгэвр келгэнд библиотекс, умшлгэна гермүд, культурин гермүд ик дөвн болхмн. Улгүрнэ, шаджна өмнэс цээлгэвр келгэр гээхүл, эн төрэр сурврмудт хэрү өгдг асх бүрдэхмн. Шаджнас үлдсн хамг му авъясмудиг илгэдж, олт амтнд цээлгэвр өглгэнлэ зерглүлдж онц төрмүдэр гүн, сэн чинртэ лексэ тасрхан уга умшдэж кергтэ.

С. ЛАВГИНОВ.

ИПСС-н обкомин лектор.